

Oleksandr Vilenchuk

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Finance and Credit
Polissia National University*

MODERN IMPERATIVES OF THE DEVELOPMENT OF INSURANCE MARKETS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES: EXPERIENCE AND OPPORTUNITIES FOR UKRAINE

Summary

The insurance markets functioning in the countries of the European Union should be considered from the perspective of the objective need for timely counteraction to the most diverse today's risks. A study of the regulatory and legal support evolution and the features of state regulation of insurance activities in the EU countries indicates a gradual adaptation of legislation to the real needs of potential policyholders in insurance protection. The results of the analysis show that insurance is considered an integral element of a holistic security policy formation aimed at securing the life, health, working capacity and medical care of citizens, as well as protecting the business interests of the business environment. It has been established that the modern imperatives for the insurance markets development in the EU countries are safety, risks' diversification, capital adequacy, innovation and technological capabilities. It is substantiated that due to the use of regulatory measures by the National Bank of Ukraine, it became possible to increase the organizational and communication financial and economic capacity of insurance companies in the conditions of modern society's uncertainty and high risk. Proposals are formulated for the further activities of insurance companies in the post-war period in Ukraine. The essence of these proposals is to adapt national legislation in accordance with European standards for expanding the financial capacity of insurers, increasing the innovation and competitiveness of insurance services, as well as the development of digital technologies in the insurance market. The practical value of the proposed measures is based on the use of potential opportunities of insurance companies to significantly increase the business and investment attractiveness of various segments of the Ukraine's insurance market.

Вступ

Страхування у загальноєвропейському фінансово-економічному просторі розглядається як незамінний інструмент забезпечення надійності й сталості функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, домогосподарств, а також життя, здоров'я, працездатності, медичного та пенсійного забезпечення мільйонів громадян в різних країнах ЄС. Багатогранність різноманітних ризиків (антропогенних, військових, економічних, природо-кліматичних, соціальних, фінансових та ін.) зумовлює від страхових компаній вдосконалення наявних та розробку нових страхових продуктів, спрямованих на мінімізацію

ймовірних загроз для своїх потенційних клієнтів з позитивним горизонтом очікування їх економічної, соціальної та фінансової діяльності. Відтак формування страхових відносин у суспільстві є ознакою цивілізованості та спроможності до європейської згуртованості в сенсі еквівалентного розподілу відповідальності за ризики у просторі й часі.

Діяльність страхових компаній має значний позитивний вплив, пов'язаний з діловою та інвестиційною активністю на глобальному та національному фінансових ринках. Адже зазначені фінансові інституції входять до найбільших інвесторів світу, їх активи становлять трильйони доларів [1]. За даними Євростату у фінансові та страховій діяльності залучено майже 5 млн громадян, що складає 3,1% всіх зайнятих в країнах ЄС [2]. За статистичними даними щодня страхові компанії здійснюють виплати своїм клієнтам в сумі € 2 млрд у вигляді претензій та відшкодувань [2].

Варто наголосити на вагомій ролі страхування у розв'язанні міжнародних проблем сучасності. Йдеться про досягнення цілей сталого розвитку до 2030 р. задекларованих Генеральною асамблеєю ООН ще у 2015 р. Використання механізму страхування на протидію потенційним ризикам сприятиме реалізації наступних цілей, зокрема: ціль 2 – розв'язання проблем голоду; ціль 8 – достойні робочі місця й економічне зростання; ціль 13 – захист планети [3].

Ключовими пріоритетами розвитку загальноєвропейського страхового бізнесу, є генерування рішень та послуг, спрямованих на пом'якшення та подолання ризиків, які поширюються й масштабуються у сучасному соціумі. Наявність страхового покриття, наприклад, на автомобіль, товарно-матеріальні цінності, інвестиційні та фінансово-економічні ризики, а також убезпечення особистих інтересів громадян створює вагоме підґрунтя для формування зони фінансової безпеки в умовах ризикованого середовища. Відтак еволюцію страхування слід розглядати з позиції спроможності подолання потенційних загроз та викликів, спричинених постійними трансформаціями фінансово-економічних систем.

Траєкторія розвитку страхового сектора формується з урахуванням поточних й потенційних небезпек для Європейського Союзу. Дедалі більшої уваги страхові компанії фокусують на позиціюванні диверсифікованих послуг, спрямованих на покриття різноманітних природно-кліматичних ризиків, використовуючи інструменти страхування та перестрахування. Такий вектор розвитку страхових компаній є абсолютно обґрунтованим та доцільним в умовах глобальних змін клімату.

Страхові компанії вносять свій внесок у розв'язання демографічних проблем країн ЄС. Інструментами розв'язання окреслених проблем є програми довгострокового страхування життя та пенсійного забезпечення. Стратегія реалізації інвестиційної політики страхових компаній дозволяє їм акумулювати та вкладати фінансові ресурси у високоліквідні активи, а згодом отримувати дохід на інвестований капітал, що матиме фінансово-економічний ефект для всіх стейкхолдерів страхового процесу.

Таким чином, багаторічний досвід управління та розподілу найрізноманітніших ризиків з використанням механізму страхування та

перестраховування в країнах ЄС, свідчить про необхідність застосування найкращих практик в Україні. Актуальність даної проблеми зростає з усвідомленням повоєнного відновлення країни та створення безпечних умов для введення бізнесу та захисту соціально-економічних умов громадян. Тому даний розділ монографії присвячений дослідженню різноманітних аспектів розвитку страхових ринків ЄС та можливостей адаптації інноваційного досвіду в Україні.

Розділ 1. Правове регулювання страхової діяльності в країнах Європейського Союзу

Процес нормативно-правового регулювання страхової діяльності в країнах ЄС здійснюється за декількома напрямками. Серед основних варто виділити розширення ринку послуг та його сегментація відповідно до об'єктивних потреб потенційних страхувальників, підвищення ролі страхових посередників, захист прав споживачів страхових послуг, здійснення страхового нагляду, підвищення вимог до платоспроможності та гарантування фінансової безпеки страховиків, а також сприяння цифрової трансформації страхової діяльності. Окреслені заходи формуються в загальні правила для страхових компаній з метою уніфікації та функціонування єдиного страхового простору ЄС.

Законодавче поле діяльності страхових компаній ЄС сформоване протягом декількох останніх десятиліть та регулюється відповідними Директивами. Ці загальноєвропейські нормативно-правові акти спрямовані на гармонізацію національних законодавств країн-членів ЄС у сфері страхування, підвищення сервісу та якості страхового обслуговування, підвищення надійності та безпечності функціонування єдиного страхового простору між усіма учасниками Європейського співтовариства. Серед базових принципів взаємодії учасників європейського страхового ринку варто виділити свободу створення філій страхових компаній серед країн ЄС; безперешкодне надання послуг у межах ЄС без обов'язкового створення страхових компаній; захист конкуренції між страховиками, недопущення заборонених елементів конкуренції на страховому ринку.

У процесі еволюційного розвитку можна виокремити п'ять поколінь директив (табл. 1). Перше покоління директив зі страхування життя та загальних видів страхування (73/239/ЄС та 79/267/ЄС) спрямовувались на формування єдиного термінологічного апарату прийнятного для всіх країн ЄС, здійснення розподілу (класифікації) на класи й види страхування з метою ліцензування страхової діяльності; формування єдиного нормативу забезпечення платоспроможності страховиків. Друге покоління директив (88/357/ЄЕС, 90/619/ЄЕС та 90/618/ЄЕС) забезпечило можливість встановлення єдиних принципів до оцінювання фінансового стану діяльності страховиків; класифікації ризиків з метою їх подальшого страхування, лібералізації інвестиційної діяльності страхових компаній, нормування єдиних вимог до звітності страховиків.

Періодизація прийняття базових директиви ЄС у сфері страхування

Роки	Номер та назва директив
<i>Перше покоління директив</i>	
1973–1979 рр.	Directive 73/239/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно започаткування та введення діяльності прямого страхування, іншого, ніж страхування життя»
	Directive 79/267/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно започаткування та введення діяльності прямого страхування життя»
<i>Друге покоління директив</i>	
1988–1990 рр.	Directive 88/357/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно прямого страхування, іншого, ніж страхування життя, і визначає положення для спрощення ефективного користування свободою надання послуг та вносить зміни до Директиви 79/267/ЄЕС»
	Directive 90/618/ЄЕС «Про внесення змін до Директиви, зокрема щодо страхування відповідальності автотранспортних засобів 79/239/ЄЕС, які стосуються прямого страхування крім страхування життя»
	Directive 90/619/ЄЕС «Щодо узгодження законів, постанов та адміністративних положень, які стосуються прямого страхування життя, визначає положення для спрощення ефективного користування свободою надання послуг та вносить зміни до Директиви 79/267/ЄЕС»
<i>Третє покоління директив</i>	
1992–2000 рр.	Directive 92/49/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, які стосуються прямого страхування, іншого, ніж страхування життя, та про внесення змін до Директив 73/239/ЄЕС і 88/357/ЄЕС страхування іншого, ніж страхування життя) від 18 червня 1992 р.»
	Directive 92/96/ЄЕС «Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, які стосуються прямого страхування життя та про внесення змін до директив 79/267/ЄЕС і 90/267/ЄЕС»
<i>Четверте покоління директив</i>	
2000–2008 рр.	Directive 2002/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Що вносить зміни й доповнення до Директиви Ради 79/267/ЄЕС щодо вимог до запасу платоспроможності для підприємств, що займаються страхуванням життя»
	Directive 2002/13/ЄС «Про внесення змін і доповнень до Директиви Ради 73/239/ЄС щодо вимог до запасу платоспроможності для підприємств, що здійснюють страхування, інше ніж страхування життя»
<i>П'яте покоління директив</i>	
2009 р. і дотепер	Directive 2009/138/ЄС «Про започаткування та ведення у сфері страхування та перестрахування (Платоспроможність II)»

Джерело: сформовано на основі [4]

Третім поколінням директив (92/49/ЄЕС та 92/96/ЄЕС) регламентовано процес взаємного визнання механізму правового регулювання страхової діяльності, а також запровадження концепції «єдиної ліцензії» для страхових компаній країн ЄС. Значну увагу в директивах приділялось питанням здійснення страхового нагляду. Пріоритетами органів нагляду було насамперед здійснення контролю за платоспроможністю страхових компаній, тобто аналізу ризиків прийнятих на страхування, забезпечення актуарної збалансованості у межах окремих класів й видів страхування, оцінювання та

моніторинг співвідношення між активами та прийнятими фінансовими зобов'язаннями за чинними договорами страхування.

З прийняттям четвертого покоління директив у сфері страхування (2002/12/ЄС та 2002/13/ЄС) відбувався посилений процес інтеграції фінансових, у тому числі й страхових ринків ЄС. В рамках даного етапу трансформації було встановлено маржу платоспроможності для компаній, які надавали послуги в сегменті страхування, відмінного від страхування життя. Даний документ отримав назву «*Solvenci I*», тобто спрощений варіант забезпечення платоспроможності страховиків. Метою прийняття окреслених нормативно-правових актів було посилення захисту фінансово-економічних інтересів страхувальників, протидії шахрайству завдяки дотриманню вимог платоспроможності страховиків, а також регулювання професійної діяльності посередників на страховому ринку.

Світова фінансова криза окреслила нові вимоги щодо впровадження оновлених регуляторних норм у сфері страхування. Меморандумом Європейської комісії від 2007 р. доведено доцільність прийняття «*Solvenci II*». П'яте покоління директив пов'язане з формуванням нової системи регуляторних заходів на європейському страховому ринку. Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 25 листопада 2009 р. набула чинності на території ЄС з 01 січня 2016 р. [5]. Процес імплементації «*Solvenci II*» – це системний перегляд режиму достатності капіталу в галузі страхування. Такі заходи були впроваджені з метою максимальної гармонізації процедур пруденційного нагляду в рамках ЄС, створення загальноєвропейських вимог до механізму формування й використання капіталу, а також дотримання стандартів управління ризиками, які замінили вимоги сформульовані в «*Solvenci II*» [6].

Базові переваги «*Solvenci II*» у порівнянні з «*Solvenci I*» полягають у наступному: «*Solvenci II*» є фактично єдиним наглядним режимом який охоплює всі 27 країн ЄС; страхові компанії усвідомлюють потенційні ризики та отримують можливості їх нейтралізації завдяки використанню системи ризик-менеджменту, яка використовується для раннього попередження потенційних фінансових загроз, яка дозволяє своєчасно їх локалізувати та забезпечувати фінансову стабільність функціонування страхових компаній.

Дотримання норм та рекомендацій «*Solvenci II*» сприяло інституціоналізації страхового процесу, тобто посиленню фінансової спроможності учасників страхового процесу до укладання та виконання договірних зобов'язань у розрізі окремих класів й видів страхування. Процес удосконалення регуляторних заходів у сфері фінансових ринків зумовило створення та функціонування системи інституцій ЄС, зокрема Європейських фінансових регуляторів (ESA), Європейської ради з системних ризиків (ESRB), Європейської системи фінансового нагляду (ESFS). Крім цього за ініціативою Європейської комісії створено три інституції: Європейський банківський орган (EBA), Європейський орган з ринків цінних паперів (ESMA), Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів (EIOPA) [4].

Важливо зазначити, що регуляторна політика страхової діяльності в країнах ЄС складається з двох рівнів. Перший рівень це загальноєвропейські вимоги,

норми та стандарти у сфері страхування, регламентовані відповідними директивами ЄС. Другий рівень пов'язаний з особливостями формування національних законодавств країн членів ЄС в яких застосовуються досить різні інструменти, методи та підходи. Певні особливості формування регуляторної політики у сфері страхування в різних країнах ЄС відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Особливості політики державного регулювання у сфері страхування в окремих країнах Європейського Союзу

Країни	Ключові ознаки державного регулювання у сфері страхування
1	2
Австрія	Реалізуються послідовні заходи щодо ідентифікації, аналізу та оцінювання страхових ризиків, застосовується зрівноважений підхід до дотримання міжнародного та загальноєвропейського наглядового права у сфері страхування. Державне регулювання страхової діяльності здійснюється у наступній ієрархічній послідовності: 1) відділ внутрішнього аудиту фінансової установи; 2) наглядова Рада та аудитори; 3) Департамент фінансового ринку
Данія	Регулятором є Департамент фінансового нагляду, який здійснює моніторинг достатності фінансових ресурсів страхових компаній з метою оцінювання спроможності покриття наявних ризиків, тобто нагляд за платоспроможністю страхових компаній
Ірландія	Регулятором виступає Центральний банк Ірландії. Однією з ключових функцій даної державної інституції є оцінювання та пом'якшення ризиків для фінансового сектора. Згідно діючого законодавства всі ризикові страхові компанії є учасниками Фонду страхового відшкодування та сплачують до нього 2% від валової суми страхових премій. Максимальний розмір суми, що підлягає відшкодуванню з Фонду у разі ліквідації страховика становить 65% від величини позову.
Німеччина	Німецький ринок страхування доволі жорстко контролюється з боку держави. Нагляд за страховою діяльністю регулюється відповідного до Закону (Versicherungsaufsichtsgesetz – VAG), який спрямований на захист фінансово-економічних інтересів страхувальників й вигодонабувачів та заснований на засадах довіри та взаємоповаги між учасниками страхового процесу. Регулятором фінансової у т. ч. страхової діяльності виступає BaFin ключовою функцією даної державної інституції є контроль за платоспроможністю страховиків, згідно з вимогами <i>Solvency II</i> .
Норвегія	Законодавчим підґрунтям державного регулювання страхової діяльності в Норвегії є дія низки Законів, зокрема: «Про страхову діяльність», «Про фінансові інститути та фінансові групи», «Про вибір права страхування». У даній країні нагляд за страховою діяльністю базується на оцінюванні та контролі за розповсюдженням ризиків.
Польща	Нагляд за страховою діяльністю здійснюється управлінням фінансового нагляду Польщі (Polish Financial Supervision Authority, PFSA), відповідно до чинного Закону «Про нагляд за фінансовими ринками», Ключовими функціями державного регулятора у сфері страхової діяльності слід визнати: впровадження системи заходів щодо підтримки ефективного функціонування страхової системи та забезпечення її конкурентоспроможності; розробка та внесення пропозицій, спрямованих на удосконалення нормативно-правових актів у сфері страхування; сприяння процесам розв'язання потенційних спорів між учасниками страхових відносин.

1	2
Словаччина	Державним регулятором страхової діяльності виступає центральний банк Словаччини. Державна наглядова політика складається з двох частин: мікропруденційний нагляд – є основним вектором діяльності наглядових європейських органів та макропруденційний нагляд, який здійснюється Європейською радою системних ризиків. У процесі наглядової діяльності основна увага приділяється проблемам «пом'якшення» ризиків для страхувальників, здійснення їх моніторингу та забезпечення платоспроможності страховиків
Фінляндія	Державне регулювання за страховою діяльністю здійснює Управління фінансового нагляду (Finland Financial Supervisory Authority FIN-FSA). Пріоритетами діяльності даної державної інституції є здійснення контролю за діяльністю страхових компаній щодо виконання ними взятих фінансових зобов'язань за чинними договорами страхування, а також удосконалення практики й правил, пов'язаних з захистом прав споживачів страхових послуг.
Чехія	Основним регулятором страхової діяльності є Національний банк Чехії (Czech National Bank CNB). Основні завдання державного регулювання спрямовані на: аналіз потенційних ризиків страхових компаній та аналізі їх фінансового стану; захист прав споживачів страхових послуг; здійснення моніторингу капіталу та стану платоспроможності суб'єктів страхового ринку; оцінювання якості управління бізнес-процесами страховика тощо.

Джерело: власні дослідження

Відтак, дослідження процесів правового регулювання страхової діяльності в країнах-членах ЄС засвідчує, що страхування розглядається, як вагомий інструмент формування безпечного середовища з метою введення бізнесу, захисту майнових й особистих інтересів фізичних та юридичних осіб, а також забезпечення траєкторії капіталізації доходів страхувальників за умов укладання і дії договорів довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення. Багатогранність класів й видів страхування потребує виявлення основних тенденцій їх функціонування та обґрунтування розвитку в розрізі окремих країн ЄС. Саме цим проблемам присвячено наступний розділ монографії.

Розділ 2. Огляд страхових ринків країн ЄС

Дослідження стану функціонування страхового ринку країн-членів ЄС варто розпочати з аналізу кількості ключових фінансових інституцій, які позиціюють власну професійну діяльність з наданням відповідних послуг з різних класів й видів. За даними Європейського управління зі страхування та професійних пенсій (EIOPA) у 2022 р. кількість діючих страхових компаній в країнах-членах ЄС становило 2369 од. Найбільшу кількість страхових компаній зареєстровано у Франції (444), Німеччині (331) та Люксембурзі (260), що склало 43,7% всіх страховиків кран ЄС [7].

Вагомим індикатором розвитку страхового ринку виступає рівень його концентрації. Досліджуючи даний параметр можна зазначити, що серед країн ЄС спостерігаються досить протилежні тенденції. Наприклад, висока концентрація спостерігалась на ринках довгострокового страхування життя на

Мальті (88%), в Литві (87%) та Фінляндії (85%) та ринках страхування інших, ніж страхування життя – в Словаччині (78%), Румунії (67%) та Фінляндії (61%). Найнижчий рівень концентрації ринку у сегменті страхування життя зафіксовано у Німеччині (24%), Ірландії (30%) та Франції (31%) щодо страхування іншого, ніж страхування життя – на Кіпрі (30%) у Німеччині (31%), Греції (33%), а також Іспанії (35%) [7]. Отже, варто зазначити при збільшенні кількості страховиків на ринку скорочується індекс концентрації, що звісно сприяє підвищенню конкуренції, а відтак якості й сервісу страхового обслуговування.

Об'єктивним показником розвитку страхового ринку слід визнати підписані страхові премії. У 2022 р. усіма країнами-членами ЄС акумульовано євро 1150 млрд. Варіація серед країн щодо залучених сум страхових премій досить суттєва. Зокрема від 295 млрд євро у Франції до 459 млн євро у Латвії. У таких країнах, як: Болгарія, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Словаччина та Хорватія страхові премії становили менше ніж 2 млрд євро. В інших країнах (Греції, Мальті, Румунії, Словенії, Угорщині, Фінляндії та Чехії) в яких зазначений показник перебував у діапазоні від 2,5 до 8,3 млрд євро. У Австрії, Польщі та Португалії – від 11,1 до 19,3 млрд євро. У Бельгії, Данії, Люксембурзі, Ірландії, Іспанії, Нідерландах та Швеції – від 37,6 до 80,7 млрд євро. Найбільші суми підписаних страхових премій були акумульовані у Франції (294 млрд євро), Німеччині (251,1 млрд євро) та Італії (131,5 млрд євро) [9].

Для дослідження стану використання системи страхування у протидії потенційним ризикам, варто проаналізувати рівень витрат на страховий захист в розрізі окремих країн ЄС. Найбільші витрати у сегменті страхування життя спостерігалися у резидентів Данії (5444 євро), Швеції (2764 євро), Франції (2669 євро) та Німеччині (1954); водночас на страхування іншого, ніж страхування життя – у резидентів Данії (1954 євро), Нідерландів (4823 євро), Франції (4518 євро та Швеції (3964 євро). Найменші суми на страхування витрачаються в Румунії (161 євро), Латвії (277 євро) та Литві (343 євро) [7].

Поряд з класичним страхуванням в країнах ЄС все активніше розвивається сегмент взаємного (корпоративного) страхування. Його частка в загальноєвропейському страховому ринку у 2022 р. становила 33,0%. Чисельність зайнятих в даній сфері послуг – 487 тис. осіб. Найбільша частка ринку взаємного (корпоративного) страхування зафіксована в таких країнах ЄС, як: Фінляндія (61,0%), Нідерланди (59,6%), Франція (54,6%), Словаччина (46,9%), Іспанія (46,5%), Німеччина (46,3%), Норвегія (46,3%), Данія (46,0%), Австрія (38,5%) та Швеція (37,9%) [8].

Дослідження стану функціонування страхового ринку країн ЄС варто здійснювати відповідно до загально прийнятої класифікації, тобто страхування життя та загальних видів страхування. Ринок класів страхування життя посідає вагоме місце в структурі загально європейського страхового простору. В цілому резиденти ЄС. витратили на страхування життя 652,2 млрд євро, що становить 56,8 % від валових підписаних страхових премій у 2022 р. [10].

Послуги зі страхування життя надають широкі можливості для реалізації потенційних фінансово-економічних інтересів страхувальників, зокрема:

убезпечити життя, здоров'я та працездатність громадян; по-друге, одержувати інвестиційний дохід на вкладені кошти з визначеної дати у майбутньому згідно з умовами договору довгострокового страхування життя. Фізичні особи мають можливість укласти договори страхування (індивідуальне страхування) або отримувати страхове покриття через свого роботодавця (корпоративне страхування).

Серед мешканців країн ЄС достатньо високий попит генерується на страхові продукти, пов'язані з можливістю отримання інвестиційного доходу на вкладений капітал (наприклад, страхування дітей, накопичувальне страхування до певної дати, пенсійне страхування тощо). Найбільші витрати на страхування з можливістю капіталізації страхової суми спостерігалися у Хорватії (64%), Італії (62%) та Бельгії (59%), водночас найнижчі – у мешканців Польщі (7%), Ірландії та Кіпру по 5% відповідно [7].

Щільність страхування життя (тобто, загальний показник величини страхових премій до кількості населення країни) серед країн-членів ЄС є досить нерівномірним. Традиційно вважається, що загальноєвропейськими лідерами ринку страхування життя є Німеччина, Італія та Франція, а також Великобританія. Проте на страхових ринках країн Східної Європи (Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині) крім Чехії спостерігалася тенденція низької ділової та інвестиційної активності щодо укладання договорів страхування життя. Це пояснюється передусім багаторічною страховою культурою та порівняно високою фінансовою спроможністю громадян Західної Європи до нагромаджень та диверсифікації пасивних доходів на майбутнє.

Страхування інше, ніж страхування життя покриває широкий спектр ризиків та спрямоване на захист майнових інтересів громадян, так і юридичних осіб. Згідно з європейською інституцією управління страхування професійних пенсій, загальне страхування (майнове) класифікуються на дванадцять груп, а саме: допомога, страхування кредитів та поруки, страхування від пожежі та інших збитків майну, страхування загальної відповідальності, страхування доходів, страхування юридичних ризиків, морське, авіаційне та транспортне страхування, медичне страхування, страхування фінансових ризиків, страхування відповідальності власників автотранспортних засобів, інше авто страхування та корпоративне страхування.

У розрізі держав-членів ЄС найбільші витрати у сегменті страхування іншого, ніж страхування життя були здійсненні на страхування від пожежі та інших збитків майну (23,8%), страхування відповідальності власників автотранспортних засобів (21,7%), інше авто страхування (15,9%) та страхування медичних витрат (13,8%), водночас найменші витрати зафіксовано на страхування юридичних ризиків (0,9%) та корпоративне страхування (1,7%) [9].

Дослідження структури витрат на страхування іншого, ніж страхування життя засвідчує про суттєві відмінності між країнами ЄС. Зокрема найбільші витрати, пов'язані зі страхуванням *Assistance* спостерігалось у Греції (6,7%), Польщі (3,7%) та Португалії (3,6%), а найменші – у Фінляндії, Австрії та Швеції [7].

Аналіз сегмента страхування кредитів та поруки засвідчує, що серед мешканців Бельгії (9,8%), Люксембургу (9,0%) та Іспанії (6,3%) витрати громадян цих країн є найбільшими серед країн ЄС, а найменші – стейкхолдери Нідерландів та Швеції (у середньому 0,1%), а також Греції (0,5%). Відносно розподілу витрат на страхування майна від пожеж та інших пошкоджень, варто зазначити, що найбільші фінансові вкладення спостерігалися у громадян Швеції (40,5%), Німеччини (35,9%), Данії та Австрії (32,4%), найменші – у мешканців Данії (6,4%) Румунії 15,0%) та Португалії (16,3%) [10].

У країнах-членах ЄС для захисту фінансово-економічних інтересів третіх осіб (вигодонабувачів) достатньо широко використовується страхування загальної відповідальності. Найбільша частка даного сегменту послуг в структурі витрат на страхування загальної відповідальності зафіксована у Люксембурзі (25,7%), Ірландії (22,8%) та Данії (14,7%), а найменша – в Нідерландах (1,6%), Португалії та Литві (3,2%) [7].

Серед класів страхування інших, ніж страхування життя вагоме місце посідає медичне страхування. Найбільші витрати на страховий захист, пов'язаний з медичним обслуговуванням спостерігалися у громадян Нідерландів (78,4%), Франції (32,8%) та Португалії (30,3%), а найменші – в Австрії (0,4%), Німеччині (1,7%), а також Чехії та Люксембурзі (у межах 2,3%) [9].

У структурі загальних видів страхування втрати на автострахування посідають вагоме місце. Найбільші витрати щодо автострахування зафіксовано серед резидентів Румунії (69,8%, у т. ч. 43,2% на страхування цивільної відповідальності та 26,6 % на інше страхування цивільної відповідальності), Болгарії (56,7% у т. ч. 33,3% та 23,4% відповідно) та Литві (55,8% у т. ч. 32,2% та 23,6% відповідно). Водночас найменша частка у структурі витрат була виявлена серед мешканців Нідерландів (7,9% у т. ч. 4,5% та 3,4% відповідно) та Люксембургу (13,5% у т. ч. 9,5% та 4,0% відповідно) [7].

Отже, представлені дані щодо розвитку страхових ринків в країнах членів ЄС дають підстави стверджувати про наступне: по-перше, страхування широко використовується переважною більшістю мешканців ЄС з метою ефективної та своєчасної протидії ймовірним ризиками, пов'язаних з убезпеченням життя, здоров'я та працездатності громадян, реалізації їх права на капіталізацію власних заощаджень, а також захисту майнових інтересів зацікавлених осіб; по-друге, правове регулювання страхових відносин на загальноєвропейському та національному рівні дозволило сформувати цілісну взаємовигідну систему прав та зобов'язань щодо розподілу ризиків та відповідальності через механізм страхування; по-третє, подальше функціонування єдиного європейського страхового простору сприяє формуванню безпекового середовища та захисту індивідуальних та колективних фінансово-економічних інтересів у процесі нейтралізації потенційних ризиків. Безумовно, досвід країн ЄС є цінним та корисним для страхового ринку України. Тому у подальших розділах монографії будуть віддзеркалені сучасні тенденції розвитку та сформульовані авторські пропозиції щодо повоєнного розвитку національного страхового ринку з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Розділ 3. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку в Україні

Процеси трансформації на страховому ринку України відбуваються під впливом багатьох факторів, а саме: демографічних, економічних, політичних, військових, соціальних, фінансових та ін. Страхові компанії за останні роки (2019–2025 рр.) здійснюють свою професійну діяльність в умовах перманентних криз: COVID-19, повномасштабної військової агресії РФ проти України. Безумовно ці фактори знижують купівельну спроможність потенційних споживачів страхових послуг, а відтак і попит на них. Попри наявні виклики та загрози сьогодення, компанії надають широкі можливості щодо страхового захисту з різних класів та видів страхування, адаптуючи свою професійну діяльність до вимог та стандартів закладених в Директивах ЄС.

З метою всебічного дослідження тенденцій розвитку страхового ринку України варто застосувати трьох рівневий підхід, тобто розкрити сутність правових, інституціональних та фінансово-економічних засад взаємодії стейкхолдерів страхового процесу. Насамперед варто зауважити, що з липня 2020 р. Національний банк України здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю на страховому ринку. Ключові пріоритети державного регулювання спрямовані на формування платоспроможного стійкого та конкурентного середовища страхових послуг з забезпеченням надійного захисту прав страхувальників та третіх осіб.

У 2024 р. введено в дію Закону України «Про страхування» №1909, яким замінено Закону України «Про страхування» від 1996 р. Необхідність законодавчих трансформацій продиктована прагненням інтеграції та адаптації національного страхового ринку у загальноєвропейський страховий простір. Ключові зміни полягають у наступному:

1. Змінено підхід до класифікації страхування, тобто впроваджено 23 класи страхування (18 класів страхування іншого, ніж страхування життя та 5 класів зі страхування життя). Такі новації здійснюються з метою спрощення процесу ліцензування та зниження регуляторного навантаження на страховиків. Адже згідно з Законом України «Про страхування» страховик отримує ліцензію не на окремий вид, а на певний клас страхування [11].

2. Скорочена кількість обов'язкових класів (видів) страхування. З веденням нової редакції Закону значна частка видів страхування змінили форму з обов'язкової на добровільну. Такі законодавчі нововведення надають право вибору потенційним страхувальникам щодо форм протидії потенційним загрозам, але при цьому звужується страхове покриття. На думку деяких експертів під час повоєнного відновлення України постане об'єктивна потреба на впровадження обов'язкової форми на певні класи страхування, зокрема банківське страхування, страхування від нещасних випадків, медичне страхування [12].

3. Посилюються вимоги до забезпечення платоспроможності страхових компаній. Встановлюються вимоги до капіталу платоспроможності та мінімального капіталу. Розрахунок показників платоспроможності здійснюється на постійній основі (щорічно) та регламентується НБУ. Згідно з базовим підходом мінімальний статутний капітал страхових компаній, які

отримали ліцензію на здійснення страхування життя має становити 48 млн грн; страховики, які отримали ліцензію зі страхування класів інших, ніж страхування життя – 32 млн грн. Зазначені суми переглядаються Регулятором (НБУ) один раз на п'ять років.

4. Систематизуються організаційні вимоги до розвитку страхових компаній. Суть зазначених вимог полягає у наступному: по-перше, страховики зобов'язуються щорічно подавати інформацію Регулятору щодо структури власності компанії, введено таке поняття, як «Набуття істотної участі», тобто збільшення участі в управлінні компанією, при цьому оцінюється ділова репутація та/або фінансовий (майновий) стан особи; по-друге, підвищуються вимоги до корпоративного управління страховою компанією. Згідно діючої Постанови Кабінету України «Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика» №194 від 27.12.2023 р. визначається, що «Стратегія страховика може включати оцінку впливу екологічних, соціальних та управлінських факторів на довгострокову стійкість страховика, а також визначати потреби щодо мінімізації негативного впливу цих факторів на діяльність страховика та забезпечення підтримки належних знань керівників страховика з екологічних, соціальних і управлінських питань» [13]; по-третє, регламентується процес виконання ключових функцій, зокрема: управління ризиками, дотримання норм комплаєнс, реалізації актуарної функції та функції внутрішнього аудиту; по-четверте, зобов'язується страховик подавати до НБУ бізнес-план розвитку страхової компанії на найближчі три роки.

5. Регулювання діяльності посередників на страховому ринку. Для забезпечення впровадження на страховому ринку України вимог Директиви 2016/97/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 січня 2016 р. про реалізацію страхових продуктів та згідно з Законом України «Про страхування» у 2025 р. прийнята Постанова Національного банку «Про затвердження Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів» [14]. Згідно з прийнятою Постановою НБУ встановлено послідовність врегулювання фінансово-економічних взаємовідносин між страховиками, страхувальниками та страховими посередниками з приводу купівлі-продажу страхових (перестрахових) послуг, а також передбачено формування єдиного Реєстру страхових посередників з метою підвищення прозорості та якості позиціонування посередницьких послуг на страховому ринку.

6. Встановлення форм контролю та здійснення нагляду НБУ за функціонуванням страхового ринку. Згідно з Законом України «Про страхування» передбачена можливість застосування наступних форм контролю, а саме: інспекційні перевірки, коригувальні заходи, заходи раннього втручання, заходи впливу тощо [11]. Крім цього страхові компанії самостійно зобов'язані на підставі внутрішнього аудиту виявляти ймовірні ризики платоспроможності та повідомляти про це Регулятора, а також представляти план відновлення або послідовність етапів фінансування у разі такої необхідності.

7. Врегулювання процесу виходу страхової компанії з ринку. Згідно Закону України «Про страхування» визначено чіткі умови призупинення страховиком діяльності зі страхування. Відповідно до Постанови національного банку України «Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля» від 25 грудня 2023 р. №184 передбачено два можливих варіанти виходу страхової компанії з ринку [15]. По-перше, добровільно за рішенням страховика (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією або передачею страхового портфеля). Процес добровільного виходу страхової компанії з ринку має передбачати наявність дозвільних документів від НБУ щодо анулювання ліцензії. По-друге, примусово за рішенням НБУ у разі анулювання ліцензії у зв'язку з віднесенням страхової компанії до категорії неплатоспроможних з можливістю звернення до господарського суду з відповідним позовом про ліквідацію страховика.

Відтак, посилення регуляторних вимог до страхових компаній України варто розглядати, як об'єктивний процес трансформацій, спрямованих на підвищення інституціональної та фінансово-економічної спроможності учасників страхового процесу до укладання договорів страхування (перестрахування) з різних класів та видів страхування. Звісно, що в умовах зростаючого регуляторного навантаження страховому бізнесу України доводиться долати певні труднощі та обмеження, але в умовах безпрецедентних викликів сьогодення, дії Регулятора спрямовані передусім на забезпечення фінансової надійності, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках страхових послуг.

Поряд з нормативно-правовим забезпеченням постає необхідність у підвищенні інституціональної спроможності стейкхолдерів страхового ринку. Йдеться насамперед про взаємодію формальних й неформальних інституцій, спрямованих на підвищення ділової та інвестиційної привабливості, завдяки зростанню кількості укладених договорів з різних класів страхування (перестрахування). З огляду на середньострокову та довгострокову перспективу розвитку національного страхового ринку необхідним є підвищення інституціональної спроможності всіх стейкхолдерів страхового процесу.

Визначальними детермінантами окресленої спроможності слід визнати здатність до урегулювання фінансово-економічних інтересів суб'єктів страхування, щодо укладання, дії та виконання умов договірних зобов'язань з різних класів страхування, наявність розгалуженої страхової інфраструктури необхідної для формування сучасного страхового середовища, активна взаємодія державних й недержавних інституцій у забезпеченні функціонування прозорого та конкурентоспроможного страхового ринку в Україні. Крім цього доцільно наголосити на актуальності питання щодо поступового підвищення платоспроможного попиту на страхові послуги серед потенційних страхувальників на різні класи страхування, а також зростання фінансової надійності та безпечності функціонування страхових компаній в умовах ризикогенного середовища.

Для об’єктивного відображення сучасного стану розвитку страхового ринку в Україні постає необхідність у висвітленні ключових фінансових індикаторів, які свідчать про ділову та інвестиційну активність учасників страхового процесу. Діапазон дослідження обрано 2020–2024 рр. (табл. 3). За досліджуваний період практично всі фінансові індикатори страхового ринку мали позитивний тренд до зростання.

Таблиця 3

Ключові індикатори розвитку страхового ринку України за 2022–2024 рр.

Показники	Роки					2024 р. до 2022 р., +/-	2024 р. до 2022, %
	2020	2021	2022	2023	2024		
Кількість страхових компаній, у т. ч.	210	155	128	101	65	-145	30,95
СК “non-Life”	190	136	116	89	55	-135	28,95
СК “Life”	20	19	12	12	10	-10	50,0
Валові страхові платежі, у т. ч.	45175,90	48894,35	39616,00	47015,00	53078,91	7903,0	117,49
зі страхування життя, млн грн	4879,30	5883,10	4 801,00	5163,72	5724,72	845,42	117,33
з загальних класів страхування, млн грн	40296,60	43011,20	34815,00	41851,28	47354,18	7057,58	117,50
Частка премій в структурі платежів, %:							
зі страхування життя	10,80	12,0	12,12	10,98	10,79	–	–
з загальних класів страхування	89,20	88,0	87,88	89,02	89,21	–	–
Валові страхові виплати, у т. ч.	14853,55	17958,30	13001,40	16867,00	20861,42	6007,87	140,45
Рівень виплат до валових страхових платежів, %	32,88	36,73	32,82	35,20	35,90	–	–
Сума сформованих страхових резервів, млн грн	34192,95	36555,70	41055,00	44889,00	46781,00	12588,05	136,8
Загальні активи страховиків, млн грн	64903,00	64209,00	70338,00	73374,00	70007,00	5104,00	107,86

Джерело: розраховано за даними [16]

Водночас слід зазначити, що протягом останніх років спостерігалася стійка тенденція до скорочення кількості страхових компаній в Україні. За досліджуваний період їх кількість скоротилась на 145 од. (або на 30,95%). Така тенденція зумовлена декількома причинами: по-перше, суттєво посилились регуляторні вимоги до страхових компаній від НБУ, зокрема щодо імплементації вимог Директиви ЄС *Solvency II*, що передбачає здійснення ринкової оцінки активів та фінансових ризиків, пов'язаних з інвестуванням коштів у страховий бізнес; по-друге, повномасштабна військова агресія РФ проти України спричинила добровільний відхід деяких страхових компаній з ринку; по-третє, на національному страховому ринку відбуваються процеси консолідації (злиття, об'єднання) капіталів страхових компаній з метою нарощування їх фінансової спроможності щодо покриття масштабних ризиків та дотримання відповідних вимог та стандартів чинних в країнах ЄС у сфері страхування.

Скорочення кількості страхових компаній в Україні варто розглядати з позиції очікування позитивних трансформацій (інноваційних, організаційних, технологічних, управлінських та ін.) у взаємодії між стейкхолдерами страхового процесу, а також зважати на потенційні ризики для стейкхолдерів страхового ринку. Насамперед слід зазначити, що на ринку залишаються компанії з достатнім обсягом капіталу платоспроможності, тим самим забезпечуючи надійність та безпечність його функціонування, зважаючи на потенційні ризики сьогодення. Натомість скорочення кількості страхових компаній посилює процеси концентрації ринку, зокрема частка ТОП-5 страхових компаній у сегменті ризикового страхування зросла у 2024 р. до 42%, а ТОП-10 здійснюють контроль над 71% [16]. Такі тенденції послаблюють конкуренцію та посилюють загрозу монополізму на ринку окремими компаніями (або групою компаній).

Попри звуження ринку страхові компанії в цілому нарощують фінансово-економічні показники операційної діяльності за виключенням 2022 р. Практично за усіма ключовими індикаторами (страхові платежі, виплати, страхові резерви та загальні активи) спостерігалася досить позитивна динаміка. Відтак, попри воєнний стан в країні та усіма ризикам, які з цим пов'язані, страхові компанії надають достатньо диверсифікований асортимент послуг з різних класів страхування.

У сегменті страхування життя за 2020–2024 рр. показники акумуляції страхових платежів збільшились на 845,42 млн грн, або на 117,49%, відповідно зросли виплати страхових сум на 6007,87 або на 140,45% (табл. 4). Звісно, що наявність позитивної динаміки розвитку страхування життя розцінюється, як позитивний факт. Проте, необхідно зауважити, що частка премій зі страхування життя в Україні в загальній структурі валових страхових премій перебуває у межах 10%.

Отже, це дає підстави стверджувати, що саме довгострокові класи страхування безпосередньо страхування життя, інвестиційне та пенсійне страхування мають значний потенціал розвитку зважаючи на можливість поєднання убезпечити життя та одержувати інвестиційний дохід на вкладений капітал у майбутньому. Крім цього позитивними аспектами в діяльності

страховиків на ринку страхування життя за досліджуваний період слід взнати зростання таких показників, як суми активів на 137,80%, власного капіталу на 340,67%, страхових резервів на 102,49%, та інвестиційного доходу на 199,64%.

Таблиця 4

**Динаміка змін показників зі страхування життя
в Україні за 2020–2024 рр.**

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р.	
	2020	2021	2022	2023	2024	+/-	у %
Страхові платежі, млн грн	4879,30	5883,10	4 801,00	5163,72	5724,72	845,42	117,33
Страхові виплати, млн грн	14853,55	17958,30	13001,40	16867,00	20861,42	6007,87	140,45
Кількість застрахованих, од.	1915891	2870579	2202907	2313803	1734878	-181013	90,55
Кількість договорів, шт.	4104561	1598605	1794494	1585048	674550	-3430011	90,55
Сума активів, млн грн	15261,37	16441,49	20335,60	23573,68	21030,88	5769,5	137,80
Власний капітал, млн грн	2157,28	2051,03	2315,80	4007,56	7349,27	5191,99	340,67
Статутний капітал, млн грн	525,35	468,48	484,97	533,38	522,68	-2,67	99,49
Страхові резерви, млн грн	12381,88	12600,19	16992,49	11519,80	12690,67	308,79	102,49
Інвестиційний дохід, млн грн	1108,02	1093,11	1402,39	1898,74	2212,03	1104,01	199,64

Джерело: розраховано за даними [16]

Протягом багатьох останніх років найпоширенішим сегментом страхового ринку України були загальні класи страхування, тобто попит мали послуги спрямовані на захист фінансово-економічних інтересів, пов'язаних з володінням та розпорядженням майном. Аналіз динаміки змін показників розвитку класів страхування інших, ніж страхування життя за 2020–2024 рр. відображено у (табл. 5).

За досліджуваний період найсуттєвіші темпи зростання страхових премій та страхових виплат спостерігалися у розрізі таких класів страхування, як: зелена карта (411,9%, 307,8%); обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (ОСЦПВ) (162,9%, 143,6%); страхування КАСКО (157,8%, 168,9%); та медичне страхування (135,3%, 156,4%) відповідно. Варто відзначити, що співвідношення страхових виплат до премій з агарного

страхування у 2020 р. та 2024 р. становило більше ніж 200%. Такий рівень виплат є безумовно загрозливим для фінансової стабільності страхових компаній з огляду на потенційну небезпеку від природно-кліматичних ризиків, які суттєво впливають на процес виробництва сільськогосподарської продукції. Розв'язання даної проблеми потребує вжиття заходів щодо розширення страхового покриття зазначених ризиків (тим самим відбудеться певне нівелювання сум страхових виплат за умов зростання страхових премій), а також збалансування страхового портфеля завдяки диверсифікації асортименту надання відповідних послуг.

Таблиця 5

Динаміка змін показників розвитку класів страхування інших, ніж страхування життя за 2020–2024 рр.

Показники	Роки					2024 р. до 2020 р., у %
	2020	2021	2022	2023	2024	
1	2	3	4	5	6	7
<i>Медичне страхування</i>						
Страхові премії, тис. гр.	4822735,2	5637364,5	4383096,5	5420880,1	6527093,0	135,3
Страхові виплати, тис. грн	2602326,6	3189082,0	2386993,4	2934908,1	4070943,0	156,4
Відношення виплат до премій, %	53,36	56,57	54,46	54,14	62,37	–
<i>Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (ОСЦПВ)</i>						
Страхові премії, тис. грн	5833006,8	6057266,8	6425246,7	8121862,2	9503009,0	162,9
Страхові виплати, тис. грн	2770667,3	2972327,7	2577569,2	3496310,1	3978800,0	143,6
Відношення виплат до премій, %	47,50	49,07	40,12	43,05	41,87	–
<i>Зелена карта</i>						
Страхові премії, тис. грн	1341310,5	1633968,0	3978329,5	4988561,6	5525159,0	411,9
Страхові виплати, тис. грн	708404,9	601624,1	792271,7	1877254,6	2181333,0	307,9
Відношення виплат до премій, %	52,81	36,82	19,91	37,63	39,48	

Продовження Таблиці 5

<i>Страховання КАСКО</i>						
1	2	3	4	5	6	7
Страхові премії, тис. грн	8206480,5	10160055,3	8187935,7	10484532,6	12952091,0	157,8
Страхові виплати, тис. грн	3663652,8	4812290,6	3843810,2	4649817,1	6189443,0	168,9
Відношення виплат до премій, %	44,64	47,36	46,95	44,35	47,79	
<i>Страховання майна</i>						
Страхові премії, тис. грн	2527652,6	2183227,9	1182578,1	1562015,2	1499470,0	59,3
Страхові виплати, тис. грн	360497,2	199119,7	233769,7	162713,6	1469070,0	407,5
Відношення виплат до премій, %	14,26	9,12	19,77	10,42	9,80	
<i>Агрострахування</i>						
Страхові премії, тис. грн	175153,5	205929,9	81065,0	37405,7	101532,0	58,0
Страхові виплати, тис. грн	351836,0	117646,3	29830,4	21037,6	244703,0	69,6
Відношення виплат до премій, %	200,87	57,13	36,80	56,24	241,01	
<i>Страховання фінансових ризиків</i>						
Страхові премії, тис. грн	1202502,3	727172,0	452321,5	654789,4	834871,0	69,4
Страхові виплати, тис. грн	98189,5	125382,3	222849,3	102540,9	106194,0	108,2
Відношення виплат до премій, %	8,17	17,24	49,27	15,46	19,72	

Джерело: розраховано за даними [16]

Отже, попри воєнний стан в країні динаміка розвитку страхового ринку має досить позитивну тенденцію. Однак в умовах ризикогенного середовища постає необхідність у підвищенні організаційної, інноваційної, комунікаційної, управлінської та фінансової спроможності функціонування страхових компаній. Розгляду цих питань буде присвячено наступний розділ монографії.

Розділ 4. Інтегративні підходи до повсякденного розвитку страхового ринку України в умовах інтеграції у загальноєвропейський страховий простір

Подальше функціонування страхового ринку в Україні варто розглядати з позицій сьогоденних реалій та об'єктивних потреб потенційних страхувальників у страховому захисті. Зважаючи на ключові виклики й наявні можливості координації та взаємодії між стейкхолдерами страхового ринку постає необхідність у реалізації системи заходів, орієнтованих на максимальне розширення страхового покриття найрізноманітніших ризиків (це стосується класів страхування життя та інших класів, ніж страхування життя). До таких заходів можна віднести:

1. Адаптація національного законодавства, відповідно до загальноєвропейських стандартів;
2. Розширення фінансової спроможності страховиків;
3. Підвищення інноваційності та конкурентоспроможності страхових послуг;
4. Кібербезпека та розвиток цифрових технологій на страховому ринку.

Процес активної адаптації національного страхового законодавства до стандартів ЄС розпочато у 2020 р. Ініціатором законодавчих та інституціональних трансформацій виступив НБУ. Суть зазначених змін полягала у наступному:

- гарантування фінансової стійкості, підвищення платоспроможності та забезпечення достатності капіталу;
- формування прозорості структури власності, яка має відповідати певним критеріям, а саме прозорості та бездоганної ділової репутації;
- забезпечення прозорості страхової діяльності через механізм оновлення вимог до фінансової та бухгалтерської звітності, процесу розкриття інформації та координації роботи зі страховими посередниками;
- підвищення якості корпоративного управління завдяки розбудові дієвої системи внутрішнього контролю, а також формування ефективної системи управління потенційними ризиками страховика, яка передбачає здійснення комплексу заходів: андеррайтингу ризику, нагромадження та використання технічних резервів, управління активами й зобов'язаннями, інвестування, управління ризиками ліквідності та концентрації, а також управління операційними ризиком;
- посилення захисту прав споживачів страхових послуг, завдяки внесенню відповідних положень до правил та договорів страхування, мотивування страховиків до реалізації клієнтоорієнтованої стратегії на ринку.

Крім цього з січня 2025 р. набула чинності Постанова НБУ «Про затвердження Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів» [14], відповідно до Директиви Європейського парламенту і Ради ЄС 2016/97 від 20 січня 2016 р. «Про розповсюдження страхових послуг» (нова редакція) [17]. Згідно з даною Постановою розпочинає формуватися Реєстр страхових посередників та запроваджується функціонування системи захисту

інформації. Такі заходи спрямовані на посилення публічності, прозорості та підзвітності професійної діяльності страхових (перестрахових) посередників на ринку.

Варто зазначити, що переважна більшість страхових компаній в Україні дотримуються регуляторних норм НБУ. Однак у зв'язку запровадженням воєнного стану Регулятор пом'якшив деякі вимоги до страховиків. Такі заходи дозволити з найменшими втратами забезпечити функціональність страхового ринку в умовах високих військових ризиків.

Актуальними завданнями в діяльності страхових компаній є удосконалення актуарної діяльності з метою адекватного реагування на ризики, які приймаються на страхування, а також мінімізації потенційних загроз, пов'язаних з їх обслуговуванням. Звідси постає необхідність у підвищенні кількості та якості підготовки актуаріїв в Україні та популяризації професії актуарія.

Для повоєнного періоду часу пріоритетними завданнями будуть розбудова системи довгострокового страхування життя в Україні. Йдеться насамперед про мотивування потенційних страхувальників до укладання безпосередньо договорів зі страхування життя, інвестиційного (накопичувального) та пенсійного страхування. Це забезпечить можливість акумулювання сталого інвестиційного ресурсу в національну економіку з одночасним нагромадженням пасивних доходів громадян на майбутнє.

Одним з завдань для страхового ринку у пост воєнний період часу буде передача частини функцій соціального страхування комерційному страховому бізнесу. Окреслені трансформації зумовлені необхідністю розширення та посилення страхового захисту громадян. Актуальність даного питання набуває особливої ваги в умовах невизначеності, перманентності та високої ймовірності ризиків соціально-економічного характеру.

Безперечно, що підґрунтям надійності функціонування страхових компаній є підвищення їх фінансової спроможності тобто виконання ними взятих зобов'язань за чинними договорами у розрізі різних класів страхування. Для реалізації одного зі стратегічних завдань діяльності страховиків Правління НБУ у 2023 р. з відповідними правками у 2025 р. прийняло Постанову «Про затвердження Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика» [18]. Ключові вимоги до фінансової інвестиційної діяльності страховика представлено на рис. 1.

Відтак сучасні реалії страхового бізнесу ґрунтуються на забезпеченні платоспроможності, достатності капіталу, підвищення якості клієнтського обслуговування та цифровізації страхових послуг. Зазначені трансформації сприятимуть активній інтеграції національного страхового ринку в загальноєвропейський страховий простір. Варто відзначити, що 2026 р. та 2027 р. стануть роками випробувань, адаптації до сучасних викликів (пов'язаних насамперед, з нейтралізацією воєнних та повоєнних ризиків) та зростання особливо в сегментах страхування майна, будівель та споруд, а також інвестиційних проєктів, логістичних ризиків тощо.

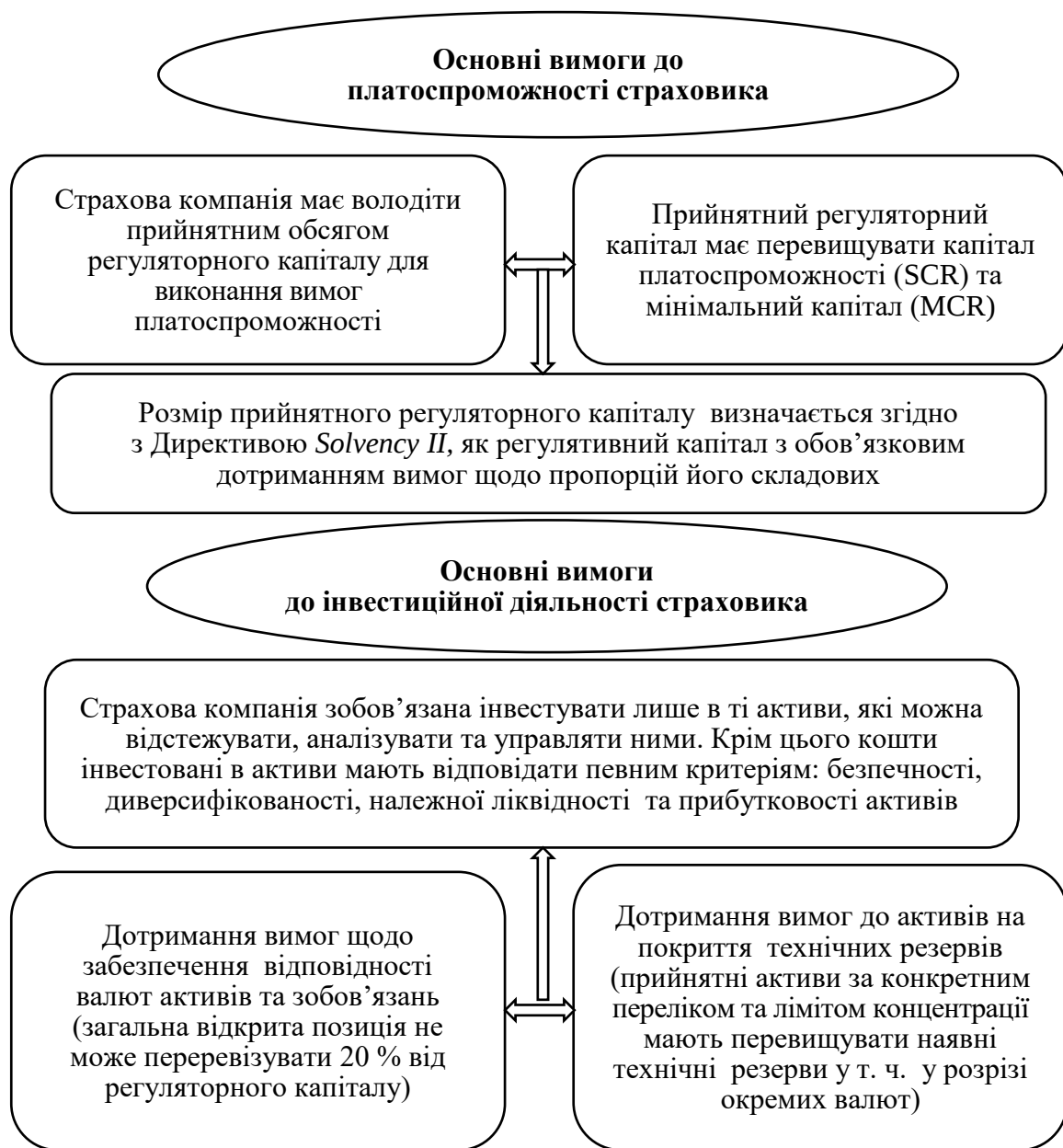

Рис. 1. Основні вимоги до забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика

Джерело: сформовано на основі [11]

Перед страховими компаніями постають нові завдання щодо оперативного регулювання на наявні виклики, поступово впроваджувати інноваційні послуги, здатні покривати страхуванням потенційні ризики. Ефективність страхового бізнесу буде залежати від поєднання таких взаємопов'язаних компонент як, фінансової стійкості рівня технологічності бізнес-процесів страховика, чутливості до потреб клієнтів, що особливо актуально в умовах постійної нестабільності.

У науковій літературі дедалі більша увага приділяється проблемам підвищення фінансової інклюзивності на страховому ринку. Взагалі дане

поняття широко вживається у сенсі забезпечення «спроможності убезпечення всіх категорій потенційних страхувальників від ризиків через механізми страхового захисту, а також можливістю учасників страхових відносин отримувати вигоди від страхування» [19].

Вагомим драйвером посилення конкурентних позицій страховиків на ринку є впровадження інклюзивних інновацій. Їх суть полягає у генеруванні певної сукупності бізнес-процесів (відбору ризиків на страхування, розробці висококонкурентних послуг, забезпечення актуарної збалансованості тощо), спрямованих на формування клієнтоорієнтованої стратегії страхової компанії. Варто виокремити основні напрями взаємодії між учасниками страхування щодо посилення інклюзивності та інноваційної діяльності страховика. Такими напрямками слід визнати:

1. Персоналізацію – яка дозволяє застосовувати диверсифікований підхід до потенційних клієнтів з метою розширення їх можливостей в отриманні страхового захисту;

2. Доступність – тобто формування спрощеного алгоритму взаємовідносин між суб'єктами щодо укладання договорів страхування, обміну інформацією, яка становить спільний інтерес, а також врахування інтересів громадян з обмеженими можливостями;

3. Технологічність – базується передусім на широкому використанні цифрових технологій (а саме: автоматизований андеррайтинг, IOT – технології на ринку страхових послуг, страхова телематика, технологія Big Data, блокчейн тощо) з метою активізації ділової та інвестиційної активності на страховому ринку.

4. Взаємодія – сприяє активній співпраці між різними фінансовими та не фінансовими інституціями для розробки та впровадження на ринку інклюзивних інноваційних страхових послуг.

Використання інклюзивних можливостей у формуванні страхових відносин у суспільстві потребує реалізації та послідовного впровадження комплексу заходів. Серед таких заходів варто виокремити: посилення корпоративної соціальної відповідальності стейкхолдерів страхового ринку у процесі розподілу ризиків у просторі й часі, стимулювання попиту й пропозиції на страхові послуги, формування лояльності серед потенційних страхувальників до страховиків, а також здійснення диверсифікації організаційно-правових засад функціонування страхових компаній в Україні [20].

Важливим елементом формування цивілізаційних відносин між учасниками страхового процесу є безумовна протидія ймовірним кіберризикам, які спричиняють різноманітні потенційні небезпеки на глобальному та національному рівнях. Капіталізація світового ринку кіберстрахування склала 21 млрд доларів США, а очікуване зростання даного показника до 2032 р. становить 120 млрд доларів США [21]. Такі тенденції зумовлені насамперед руйнівною силою кібератак та необхідністю своєчасної нейтралізації їх наслідків. Для України ця проблема особливо актуальна, зважаючи передусім на повномасштабну військову агресію РФ.

За даними Державної служби спеціально зв'язку та захисту інформації у 2024 р. кількість кібератак Україні становила 4315 інцидентів, що майже на 70 % більше ніж 2023 р. [22]. Найчастіше кібератаки спрямовуються на місцеві органи влади, уряд та урядові організації, сектор безпеки та оборони, енергетичний сектор, комерційні організації та телекомунікації.

Для повноцінного запровадження системи страхування кіберризиків в Україні необхідно насамперед, вжиття заходів нормативно-правового, організаційно-технічного та інформаційно-комунікаційного спрямування. Йдеться про наступне. По-перше, потребує узгодження деякі положення Законів України «Про страхування» та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» щодо імплементації умов здійснення страхування (тобто, проведення андеррайтингових заходів та актуарних розрахунків, встановлення лімітів відповідальності тощо) кіберризиків. По-друге, актуальними постають проблеми, пов'язані з формування координації дій державних та недержавних інституцій у сфері кібербезпеки. Така взаємодія зацікавлених стейкхолдерів має спростити механізм надання страхового захисту потенційним страхувальникам. По-третє, постає потреба у функціонуванні загальнонаціональної інформаційно-комунікаційної платформи з метою проведення моніторингу потенційних кіберризиків та передача їх на страхування.

Відтак, дослідження сучасних тенденцій функціонування страхового ринку України потребує окреслення перспектив його розвитку з огляду на повоєнне відновлення України. Звісно під впливом різноманітних чинників (економічних, демографічних, соціальних технологічних, фінансових та ін.) змінюватиметься структура попиту на страхові послуги. Це потребуватиме від страхових компаній підвищення їх адаптаційних спроможностей у наданні страхового захисту потенційним клієнтам.

Висока ймовірність зростання попиту на послуги з медичного страхування та страхування від нещасних випадків та страхування життя. У бізнесовій сфері варто очікувати поживавлення ділового інтересу до страхування аграрних майнових, інвестиційних банківських та кредитних ризиків. Крім цього страховим компаніям варто готувати пропозиції щодо покриття вторинних військових ризиків, пов'язаних з ймовірністю вибухів в лісах, полях, що призводить до пошкодження товарно-матеріальних цінностей, а також літальних випадків та інвалідності громадян. Отже, постає об'єктивна необхідність в послідовній координації дій всіх учасників страхового процесу щодо своєчасної нейтралізації потенційних ризиків, розподіляючи їх у просторі й часі.

Висновки

Результати проведеного дослідження дають підстави для здійснення наукових узагальнень та формування авторських пропозицій.

1. Функціонування страхових ринків в країнах Європейського Союзу здійснюється в умовах невизначеності, перманентності та високої ризикогенності. Попри всім викликам, сьогодення багатогранна система

страхового захисту стимулює розвиток національних економік, сприяє залученню інвестицій та підвищує ділову активність бізнес-середовища. Слід наголосити, що страхування відіграє важливу роль у процесі убезпечення життя громадян, захисту здоров'я, працездатності та медичного обслуговування, а також забезпечення капіталізації доходів на індивідуальній та/або корпоративних засадах.

2. Інноваційне поле імплементації процесу надання страхових послуг в країнах Європейського Союзу базується передусім на відповідність новим реаліям та загрозам сьогодення. Йдеться про покриття страхуванням ризиків, пов'язаних з тероризмом, військовими діями, кібербезпекою, природо-кліматичними змінами тощо. Все активніше використовуються цифрові технології які дозволяють синхронізувати базові бізнес-процеси страховика (андерайтинг ризиків, актуарні розрахунки, виплата страхових відшкодувань) з метою протидії потенційним ризикам. Відтак окреслені заходи сприяють формуванню цивілізаційних страхових відносин, орієнтованих на досягнення безпечності, надійності та диверсифікованості ризиків у просторі й часі.

3. Дослідження особливостей організації взаємодії між учасниками страхового процесу в країнах Європейського Союзу дають підстави стверджувати, що страховий ринок України має можливості для відновлення та потенційного розвитку. Попри воєнному стану в країні страхові компанії продемонстрували достатню незламність та стійкість, яка проявляється у наданні широкого асортименту послуг у розрізі різних класів і видів страхування та виконанні фінансових зобов'язань перед своїми клієнтами.

4. Повоєнний розвиток страхового ринку вбачається в адаптації послуг до об'єктивних потреб потенційних страхувальників у страховому захисті. Вочевидь структура попиту на страхові послуги у повоєнний період буде змінюватися. Варто страховим компаніям сфокусувати увагу на позиціюванні інноваційних послуг зі страхування аграрних, будівельних, інвестиційних, транспортних, фінансово-економічних та ін. ризиків. Очікується активізація попиту на страхування медичних витрат, від нещасних випадків, а також довгострокове інвестиційне страхування життя, та недержавного пенсійного забезпечення.

5. Досягнення очікуваної траєкторії розвитку страхового ринку України у повоєнний період потребує системної координації дій всіх стейкхолдерів страхового процесу. Йдеться про модернізацію інфраструктури страхового ринку використання можливостей державно-приватного партнерства у різних сегментах страхових відносин, широке застосування цифрових технологій з метою оптимізації інформаційно-комунікаційних та фінансово-економічних взаємовідносин між суб'єктами страхування. Пріоритетними завданнями для страхових компаній слід визнати підвищення їх конкурентних позицій завдяки зростанню якості й сервісу страхового обслуговування та забезпечення клієнтоорієнтованості у професійній діяльності. Водночас для потенційних страхувальників бажаним є розширення обізнаності та страхової культури щодо споживання страхових послуг. Відтак, послідовне вжиття окриплених заходів є доцільними з позиції адаптації національного страхового ринку до

загальноєвропейського страхового простору та посилення й урізноманітнення страхового захисту всіх зацікавлених осіб.

Список використаних джерел:

1. Dawd I., Benlagha, N. Insurance and economic growth nexus: New Evidence from OECD countries. *Cogent Economics and Finance*. 2023. Vol. 11. Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2023.2183660>
2. Statistics Explained (2024). Businesses in financial and insurance activities sector URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Businesses_in_financial_and_insurance_activities_sector
3. 17 Development Goals – 17 Global Goals UN. (2025). URL: <https://www.sightsavers.org/influencing-policy/global-goals/>
4. Драчов О. В. Єдиний страховий ринок Європейського співтовариства, як складова єдиного фінансового ринку спільноти: становлення та сьогодення. *Наука і техніка сьогодення*. 2023. № 12 (6). С. 84–95.
5. Юхименко В. М. Solvency II в Україні: проблеми впровадження вимог до платоспроможності страхових організацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 12. Ч. 3. С. 191–195.
6. Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестрахування (Платоспроможність II) (перероблений варіант) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text
7. Witkowska J. The Life and non-Life Insurance Market in the European Union. *Olsztyn Economic Journal*. 2023. Vol. 18 (2). Pp 157–70
8. International Corporate and Mutual Insurance Federation. Global Mutual Market Share 2024. URL: <https://www.icmif.org/mms-2024>.
9. Global Insurance Market Trends. Organization for Economic Co-operation and Development. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/global-insurance-market-trends-2024_5b740371-en.html
10. Global Insurance Market Report (GIMAR) December 2024. International Association of Insurance Supervisors URL: <https://www.iais.org/uploads/2024/12/Global-Insurance-Market-Report-2024.pdf>
11. Про страхування: Закон України від 18 листоп. 2021 р. №1990 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
12. Черняховський В. План Маршалла для українського страхового ринку. *НВ Бізнес*. 2022. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviyrynok-ekspert-ostanninovini-50237940.html>
13. Про затвердження Положення про вимоги до системи управління страховика: Постанова Правління НБУ від 27 грудня 2023 р. № 194 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text>
14. Про затвердження Положення про авторизацію страхових посередників та умови здійснення діяльності з реалізації страхових та/або перестрахових продуктів: Постанова Правління НБУ від 03 січня 2025 р. № 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-25#n63>
15. Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля: Постанова Правління НБУ від 25 грудня 2023 р. № 184 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0184500-23#Text>
16. Показники діяльності страховиків. Офіційні данні НБУ 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-25#n63><https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
17. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/97 від 20 січня 2016 р. про розповсюдження страхових послуг (нова редакція) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-16#Text

18. Про затвердження Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика : Постанова Правління НБУ від 29 грудня 2023 р. № 201 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text>

19. Чвортко Л. А. Проблеми забезпечення інклюзивності страхування в умовах сучасних викликів. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Кропивницький, 9 грудня 2021 р. Кропивницький, 2021. С. 125–128.

20. Skydan O., Vilenchuk O., Valinkevych, N., Kurovska N., Reznik, N. Formation of Stakeholders' Interaction of Agricultural Insurance on the Basis of Corporate Social Responsibility. International Conference on Business and Technology ICBT 2022. Sustainable Finance, Digitalization and the Role of Technology. 2022. Vol. 487. Pp 623–640. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-08084-5_45

21. Глобальний ринок кіберстрахування очікує значного зростання протягом 10 років *Insurance TOP*. 2024. № 3 (99). URL: https://forinsurer.com/insurancetop_101.

22. У 2024 році кількість кібератак на Україну зросла на 70 %. Інститут масової інформації URL: <https://imi.org.ua/news/u-2024-rotsi-kilkist-kiberatak-na-ukrayinu-zroslo-na-70-i65931>.

References:

1. Dawd I., Benlagha N. (2023). Insurance and economic growth nexus: New Evidence from OECD countries. *Cogent Economics and Finance*, vol. 11, iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2023.2183660>

2. Statistics Explained (2024). “Businesses in financial and insurance activities sector”. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Businesses_in_financial_and_insurance_activities_sector

3. 17 Development Goals – 17 (2023). “Global Goals”. Available at: <https://www.sightsavers.org/influencing-policy/global-goals/>

4. Drachov O. (2023). Yedynyi strakhovyi rynek Yevropeiskoho spivtovarystva, yak skladova yedynoho finansovoho rynku spilnoty: stanovlennia ta sohodennia [The single insurance market of the European Community as a component of the single financial market of the community: formation and present]. *Nauka i tekhnika sohodennia*, vol. 12 (6), pp. 84–95.

5. Yukhymenko V. (2015). Solvency II v Ukraini: problemy vprovadzhennia vymoh do platospromozhnosti strakhovykh orhanizatsii [Solvency II in Ukraine: problems of implementing requirements for the solvency of insurance organizations]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 12, part 3, pp. 191–195.

6. Dyrektyva 2009/138/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 25 lystopada 2009 roku pro pochatok i vedennia diialnosti u sferi strakhuvannia i perestrakhuvannia (Platospromozhnist II) (pereroblenyi variant) [Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) (recast)]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text

7. Witkowska J. (2023). The Life and non-Life Insurance Market in the European Union. *Olsztyn Economic Journal*, vol. 18 (2), pp 157 –170.

8. International Corporate and Mutual Insurance Federation (2024). Global Mutual Market Share 2024. Available at: <https://www.icmif.org/mms-2024>.

9. Organization for Economic Co-operation and Development (2024). Global Insurance Market Trends. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/global-insurance-market-trends-2024_5b740371-en.html

10. International Association of Insurance Supervisors (2024). “Global Insurance Market Report (GIMAR)” December 2024. Available at: <https://www.iais.org/uploads/2024/12/Global-Insurance-Market-Report-2024.pdf>

11. Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 18 lystop. 2021 r. №1990 – IX [On Insurance: Law of Ukraine dated November 18, 2021 No. 1990 – IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

12. Chernyakhovsky, V. (2022) Plan Marshalla dlia ukrainskoho strakhovoho rynku [Marshall Plan for the Ukrainian Insurance Market]. *NV Business*. Available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vplinula-viyna-na-strahoviyrynok-ekspert-ostanninovini-50237940.html>
13. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vymohy do systemy upravlinnia strakhovyka: Postanova Pravlinnia NBU vid 27 hrudnia 2023 r. № 194 [On approval of the Regulation on requirements for the insurer's management system: Resolution of the NBU Board of December 27, 2023 No. 194]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0194500-23#Text>
14. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro avtoryzatsiiu strakhovykh poserednykiv ta umovy zdiisnennia diialnosti z realizatsii strakhovykh ta/abo perestrakhovykh produktiv: Postanova Pravlinnia NBU vid 03 sichnia 2025 r. № 2 [On approval of the Regulation on authorization of insurance intermediaries and conditions for carrying out activities in the sale of insurance and/or reinsurance products: Resolution of the NBU Board of January 3, 2025 No. 2]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-25#n63>
15. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dobrovilnyi vykhid z rynku strakhovyka taperedachu strakhovykom strakhovoho portfelia: Postanova Pravlinnia NBU vid 25 hrudnia 2023 r. № 184 [On approval of the Regulation on voluntary exit from the market of an insurer and transfer of the insurance portfolio by the insurer: Resolution of the NBU Board of December 25, 2023 No. 184]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0184500-23#Text>
16. Pokaznyky diialnosti strakhovykiv. Ofitsiini danni NBU 2025 [Indicators of insurers' activities. Official data of the NBU 2025]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-25#n63>
17. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) 2016/97 vid 20 sichnia 2016 r. pro rozpovsiudzhennia strakhovykh posluh (nova redaktsiia) [Directive of the European Parliament and of the Council (EU) 2016/97 of January 20, 2016 on the distribution of insurance services (new version)]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-16#Text
18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vstanovlennia vymoh shchodo zabezpechennia platospromozhnosti ta investytsiinoi diialnosti strakhovyka: Postanova Pravlinnia NBU vid 29 hrudnia 2023 r. № 201 [On approval of the Regulation on establishing requirements for ensuring the solvency and investment activities of an insurer: Resolution of the NBU Board of December 29, 2023 No. 201]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text>
19. Chvertko L. (2021). Problemy zabezpechennia inkluzyvnosti strakhuvannia v umovakh suchasnykh vyklykiv [Problems of ensuring inclusiveness of insurance in the minds of current respondents]. *Finansovo-kredytnyi mekhanizm rozvytku ekonomiky ta sotsialnoi sfery : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kropyvnytskyi* (December 9, 2021). Kropyvnytskyi, pp. 125–128.
20. Skydan O., Vilenchuk O., Valinkevych, N., Kurovska, N., Reznik, N. (2022). Formation of Stakeholders' Interaction of Agricultural Insurance on the Basis of Corporate Social Responsibility. *International Conference on Business and Technology ICBT: Sustainable Finance, Digitalization and the Role of Technology*, vol. 487. Pp 623–640.
21. Hlobalnyi rynek kiberstrakhuvannia ochikuie znachnogo zrostannia protiahom 10 rokiv Insurance TOP. 2024. № 3(99) [The global cyber insurance market expects significant growth over the next 10 years Insurance TOP. 2024. No. 3(99)]. Available at: https://forinsurer.com/insurancetop_101.
22. U 2024 rotsi kilkist kiberatak na Ukrainu zrosla na 70 % [In 2024, the number of cyberattacks on Ukraine increased by 70%]. *Instytut masovoi informatsii*. Available at: https://forinsurer.com/insurancetop_101.